

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

УДК 911.3:30/33 (477.8)

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2022.67.25-33>*Смочко Наталія Михайлівна,*

доктор географічних наук, доцент

Папп Василь Васильович,

доктор економічних наук, професор

Мукачівський державний університет, м. Мукачево, Україна,
e-mail: natasmochko@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0002-2440-5737>Мукачівський державний університет, м. Мукачево, Україна,
e-mail: pappww@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3749-7623>*ВПЛИВ ГЕОГРАФІЧНОГО ПОЛОЖЕННЯ ТА ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ МОНОСИСТЕМ*

Метою даної роботи є аналіз впливу географічного положення та природно-ресурсного потенціалу на формування видів суспільно-географічних моносистем Карпатського регіону.

Методика. В дослідженні використані загальнонаукові методи, зокрема аналіз, науковий синтез, аналітичний метод, методи порівняння та узагальнення. Застосувавши коефіцієнт відкритості економіки регіону здійснено оцінку рівня впливу державних кордонів на залучення Карпатського регіону до міжрегіональних економічних зв'язків.

Наукова новизна. В статті проаналізовано географічне положення Карпатського регіону з позицій оцінки його як ресурсу здатного активізувати внутрішні (ендогенні) та зовнішні (екзогенні) чинники та природно-ресурсний потенціал як детермінанти монорозвитку суспільно-географічних систем Карпатського регіону. Аналіз динаміки коефіцієнту відкритості економіки областей Карпатського регіону України та їх рівень імпортозалежності, показав на значний вплив прикордонного розташування на інтенсивність залучення регіону до міжрегіонального співробітництва, яке дає змогу вирішити конкретні економічні та соціальні питання безпосередньо для прикордонних областей. Проте, незважаючи на таку відкритість економік областей Карпатського регіону, вони є доволі імпортозалежні. Зазначимо, що відкритість економік областей Карпатського регіону визначає екзогенність моносистемного розвитку суспільно-географічних систем локального рівня. Доведено, що на екзогенність локальних моносистем суттєво впливає і транскордонне положення Карпатського регіону. Найвні в регіоні пункти пропуску формуються як моноцентри екзогенного типу з яскраво вираженою функцією міжнародної співпраці. Таким чином, географічне положення є фактором-детермінантом формування видів моносистем за джерелом їх розвитку.

Практичне значення. Результати даного дослідження сприяють глибшому суспільно-географічному розумінню процесів монорозвитку суспільно-географічних систем, їх генезису, особливостей їх протікання та дають можливість моделювати їх перспективний розвиток, досягати очікуваних результатів внаслідок довготривалої трансформації. Вони можуть бути використані для подальшого дослідження моносистем різного ієрархічного рівня, а також для розробки практичних рекомендацій та програм розвитку окремих монотериторій.

Ключові слова: територіальна система монорозвитку, монотериторія, географічне положення, природно-ресурсний потенціал, екзогенний та ендогенний розвиток.

UDC 911.3:30/33(477.8)

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2022.67.25-33>*Smochko Nataliia,*

Doktor of Geographical Sciences, Associate Professor

Papp Vasyl, Doctor of Economic Sciences, ProfessorMukachevo State University, Mukachevo, Ukraine,
e-mail: natasmochko@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0002-2440-5737>Mukachevo State University, Mukachevo, Ukraine, e-mail:
pappww@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3749-7623>*INFLUENCE OF GEOGRAPHICAL LOCATION AND NATURAL RESOURCE POTENTIAL ON THE FORMATION OF SOCIO-GEOGRAPHIC MONOSYSTEMS*

The purpose of this article is to analyze the influence of geographical location and natural resource potential on the formation of socio-geographical monosystems types in the Carpathian region.

Method. General scientific methods, including analysis, scientific synthesis, analytical method, methods of comparison and generalization have been used. By applying the coefficient of openness of the region's economy, an assessment of the level of influence of state borders on the involvement of the Carpathian region in interregional economic ties has been made.

Scientific novelty. The article analyses the geographical position of the Carpathian region from the standpoint of evaluating it as a resource capable of activating internal (endogenous) and external (exogenous) factors and natural resource potential as determinants of the monodevelopment of socio-geographical systems in the Carpathian region. Analysis of the dynamics of the coefficient of openness of the regions' economy in the Carpathian region of Ukraine and their level of import dependence showed a significant influence of the border location on the intensity of the region's involvement in interregional cooperation, which makes it possible to solve specific economic and social issues

directly for the border regions. However, despite the openness of the economies of the regions of the Carpathian region, they are quite import-dependent. It should be noted that the openness of the economies of the regions in the Carpathian region determines the exogeneity of the monosystem development of socio-geographical systems at the local level. It has been proven that the transboundary position of the Carpathian region significantly affects the exogeneity of local monosystems. The checkpoints available in the region are formed as monocenters of the exogenous type with a pronounced function of international cooperation. Thus, the geographical position is a determining factor in the formation of monosystems types according to the source of their development.

Practical meaning. The results of this research contribute to a deeper socio-geographical understanding of the processes of monodevelopment of socio-geographical systems, their genesis, the peculiarities of their flow and provide an opportunity to model their prospective development, to achieve the expected results because of long-term transformation. They can be used for further research of monosystems of different hierarchical levels, as well as for the development of practical recommendations and programs for the development of individual monoterritories.

Key words: territorial system of monodevelopment, monoterritory, geographical location, natural resource potential, exogenous and endogenous development.

Постановка проблеми. Важливим напрямом у вивченні соціально-економічного розвитку регіонів є дослідження географічного положення як суспільно-географічного чиннику, який має вагоме значення. Існуюча диференціація соціально-економічного розвитку регіонів України багато в чому залежить від географічного положення, мережі транспортних шляхів, міжнародних транспортних коридорів, наявності природно-ресурсного потенціалу. Однією з найважливіших категорій суспільно-географічної науки є географічне положення, яке має різні характеристики оцінювання. Головною рисою географічного положення є його позиціонування тобто відношення певного об'єкта до інших [8, с. 340-456]. Географічне положення багатоаспектне поняття, існує низка дефініцій, які характеризують його стан. У даному дослідженні розглядаються географічне положення та природно-ресурсний потенціал Карпатського регіону з позицій оцінки його як ресурсу здатного активізувати внутрішні (ендогенні) та зовнішні (екзогенні) чинники, тобто як детермінанти монорозвитку суспільно-географічних систем Карпатського регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями обґрунтування впливу географічного положення на формування суспільно-географічних систем займалось багато відомих українських вчених географів, зокрема М. Баранський, С. Ішук, О. Любіцева, Л. Немець, М. Паламарчук, О. Топчієв, О. Шаблій, Л. Шевчук та інші. У своїх працях кожен з цих вчених намагався удосконалити існуючі підходи до визначення географічного положення як чиннику – детермінанту розвитку суспільно-географічних систем. Зокрема, Л. Немець, Ю. Сільченко та П. Вірченко зазначають, що географічне положення є однією із фундаментальних категорій в географічній науці. Воно являє собою просторове (у межах земної поверхні) відношення певного об'єкта (країни, міста, гірського масиву, природної територіальної системи тощо) до географічних даностей, що лежать поза ним і мають чи можуть мати на нього суттєвий вплив [4, с. 35]. Дослідженням природно-ресурсного потенціалу регіону займалося багато українських економіко-географів – Г. Балабанов, І. Горленко, В. Нагірна, Н. Недашківська, М. Паламарчук, В. Руденко, О. Топчієв, О. Шаблій та ін. Зокрема, В. Руденко відмічає, що природно-ресурсний потенціал території характеризується сукупною продуктивністю її природних ресурсів як засобів виробництва і предметів споживання, характеристики яких виражаються в їхній споживчій вартості [6, с. 13].

Метою дослідження є аналіз впливу географічного положення та природно-ресурсного потенціалу на формування суспільно-географічних моносистем Карпатського регіону.

Виклад основного матеріалу. Всі суспільно-географічні системи можна розділити на види. Будь-яка моносистема є географічним об'єктом, який вирізняється своїми атрибутами чи специфічними ознаками, згідно з якими її можна віднести до певного виду. Отже, ми під видом суспільно-географічної системи розумітимемо одиницю в системі класифікації суспільно-географічних систем, яка формується на локальному рівні. Це, по суті, такі системи, які мають однакові ознаки, подібні монопроцеси і входить до складу вищої одиниці. Наприклад, локальні моносистеми входять в склад регіональної, регіональні – в склад національної. Якщо при розгляді моносистеми ми беремо до уваги насамперед джерело її функціонування чи рушійну силу монорозвитку, то всі моносистеми можна поділити на три види: ендогенні, екзогенні та відносно зрівноважені. За суспільною вагою на певному ієрархічному рівні всі моносистеми можна поділити на локальні, регіональні, національні. Зазначимо, що поділ на ендогенні, екзогенні та відносно зрівноважені моносистеми в значній мірі визначається географічним положенням. Якщо локальні моносистеми є периферійними, чи знаходяться всередині регіону, то вони часто є ендогенними. Якщо вони розташовані у прикордонній смузі чи в зоні обласних центрів, то переважає ендогенність.

Карпатський регіон має дуже вигідне географічне положення. Охоплює крайню західну частину України, а саме Львівську, Івано-Франківську, Чернівецьку та Закарпатську області. Загальна площа регіону становить 56,5 тис. км² (9,4% загальної площі України). Зокрема площа території Львівської області становить 21,8 тис. км² (3,6% території країни), Закарпатської – 12,7 тис. км² (2,1% території країни), Івано-Франківської – 13,9 тис. км² (2,3% території країни), Чернівецької – 8,1 тис. км² (1,3% території країни) [1]. Чисельність наявного населення Карпатського регіону на 01.01.2020 р. склала 6035,6 тис. осіб (14,4% населення України).

Регіон характеризується просторовою різноманітністю та високим ступенем диференціації. Це стосується не тільки орографічних, кліматичних, ґрунтових чи інших природних умов, але і показників ресурсозабезпечення, які визначають рівень його соціально-економічного розвитку. Зокрема, це стосується таких показників як розташування населених пунктів до обласних та районних центрів, що виступають полюсами зростання, різна доступність та якість суспільних послуг, умови розвитку окремих галузей економіки, включаючи туризм із використанням культурної спадщини та природних ресурсів, конкурентоспроможність сільського господарства, а також соціальний та людський капітал. Така різноманітність є історично зумовленою, найбільш вагомими чинниками є унікальне сусідське положення. На півночі та північному сході регіон межує із Північно-західним регіоном (Волинська та Рівненська області), на сході з Подільським (Тернопільська та Львівська області), на північному заході, заході і півдні кордони Карпатського регіону співпадають з державним кордоном України загальною протяжністю 1143,5 км, у т.ч.: з Польщею – 291,4 км, Словаччиною – 98,5 км, Угорщиною – 130,0 км, Румунією – 453,6 км та Молдовою – 170,0 км.

Карпатський регіон є прикордонним регіоном, оскільки має п'ятьох закордонних сусідів першого порядку і через них ще сім сусідів другого порядку, що підсилює його значення в географічному міжнародному поділі праці та має значний вплив на господарський розвиток регіону. Державний кордон із цими європейськими країнами нині відіграє не буферну, а інтегруючу функцію, сприяючи інтенсивному обміну пасажировантажними потоками між прикордонними регіонами цих країн.

Оцінити рівень впливу державних кордонів на залучення регіону до міжрегіональних економічних зв'язків можна за допомогою коефіцієнта відкритості економіки регіону (K_{ep}):

$$K_{ep} = [0,5 \cdot (3OT + 3OP + ОП)] : ВВП_{рег} \cdot 100 \%, \quad (1)$$

де 3OT – зовнішній оборот товарів;

3OP – зовнішній оборот послуг;

ОП – оборот довгострокових іноземних інвестицій;

$ВВП_{рег}$ – валовий внутрішній продукт регіону.

Зазначимо, що за критеріями Світового банку відкритість економіки оцінюється на основі значень коефіцієнта експортної відкритості (показник частки експорту у ВВП країни) у наступній градації: більше ніж 35% частки експорту у ВВП країни – «досить відкрита економіка»; від 25 до 35% – «відкрита економіка»; від 10 до 25% – «помірковано відкрита економіка»; менше 10% – «відносно закрита економіка» [9].

При цьому, використовуючи підхід до визначення порогових значень рівня економічної безпеки України, запропонований експертами Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [2], визначимо вектор порогових значень індикатора «коефіцієнт відкритості економіки» наступним чином: нижній поріг – 25%; нижнє оптимальне – 35%; верхнє оптимальне – 45%; верхній поріг – 60%.

Звернемо увагу на те, що для аналізу розвитку економіки Карпатського регіону показник відкритості економіки потрібно використовувати в комплексі із показником, що визначає частку імпорту в обсязі споживання ($Д_i$):

$$Д_i = I : (ВВП_{рег} + I - E) \cdot 100\%, \quad (2)$$

де I – обсяг імпорту товарів та послуг;

E – обсяг експорту товарів та послуг.

Зростання частки імпорту в обсязі споживання може свідчити про розширення асортименту, збільшенні пропонованих товарів (послуг), стимулюючий вплив конкуренції. Однак дуже високе значення даного показника свідчить про скорочення вітчизняного виробництва через його низьку конкурентоспроможність, про виникнення суттєвої та невиправданої залежності окремих галузей, і економіки в цілому, від імпорту.

Оскільки саме відкритість економік областей Карпатського регіону визначає екзогенність моносистемного розвитку суспільно-географічних систем локального рівня, проаналізуємо відкритість економік областей Карпатського регіону та їх рівень імпортозалежності за показниками 2010, 2015 та 2019 рр. (табл. 1.).

Динаміка коефіцієнту відкритості економіки областей Карпатського регіону України (рис. 1) показує, що серед усіх областей регіону найвищий рівень залучення до системи зовнішньоекономічних зв'язків має Закарпатська область (Квр = 88,8% у 2019 р.), а найнижчий – Чернівецька (Квр = 19,9% у 2019 р.). Цікаво, що Закарпатська область у цьому аспекті значно перевищує середньоукраїнський рівень – Квр = 65,5%.

Таблиця 1

Значення складових коефіцієнта відкритості економіки регіону*

Показник	2010 р.	2015 р.	2019 р.
Україна			
Валовий регіональний продукт у факт. цінах, млн грн	1082569	1988544	3560596
Реальний валовий регіональний продукт, у цінах попереднього року, млн. грн	992272,2	1436855,2	3293402,3
Обсяг експорту товарів, млн дол. США	51405,2	38127,1	50054,6
Обсяг імпорту товарів, млн дол. США	60742,2	37516,4	60800,2
Обсяг експорту послуг, млн дол. США	12324,2	9736,6	15628,9
Обсяг імпорту послуг, млн дол. США	5467,2	5523,0	6942,2
Прямі іноземні інвестиції в економіку України, млн дол. США станом на 1 січня	38992,9	40725,4	44008,8
Прямі інвестиції з України в економіці країн світу, млн дол. США станом на 1 січня	5760,5	6456,2	2727,8
Карпатський регіон			
Валовий регіональний продукт у факт. цінах, млн грн	87292	188002	342034
Реальний валовий регіональний продукт, у цінах попереднього року, млн грн	73337,3	98156,3	292626,4
Обсяг експорту товарів, млн дол. США	2742,5	2782	4817,3
Обсяг імпорту товарів, млн дол. США	4142,1	2832,3	5599,3
Обсяг експорту послуг, млн дол. США	363,7	624,5	1050,9
Обсяг імпорту послуг, млн дол. США	130,8	86,1	150,5
Прямі іноземні інвестиції в економіку регіону, млн дол. США станом на 1 січня	2172,5	2526,4	2478,7
Прямі інвестиції з регіону в економіці країн світу, млн дол. США станом на 1 січня	0,7	38,1	8,8
Львівська область			
Валовий регіональний продукт у факт. цінах, млн грн	41655	94690	177243
Реальний валовий регіональний продукт, у цінах попереднього року, млн грн	38180,6	68419,8	163942,4
Обсяг експорту товарів, млн дол. США	974,3	1206,3	2202,1
Обсяг імпорту товарів, млн дол. США	2028,4	1447,9	3087,7
Обсяг експорту послуг, млн дол. США	145,7	369,7	610,2
Обсяг імпорту послуг, млн дол. США	69,9	50,2	85,7
Прямі іноземні інвестиції в економіку регіону, млн дол. США станом на 1 січня	1131,6	1197,7	1401,5
Прямі інвестиції з регіону в економіці країн світу, млн дол. США станом на 1 січня	0,7	38,1	8,8
Закарпатська область			
Валовий регіональний продукт у факт. цінах, млн грн	15299	28952	52445
Реальний валовий регіональний продукт, у цінах попереднього року, млн грн	14022,9	20919,7	48509,4
Обсяг експорту товарів, млн дол. США	1156,6	1094,4	1490,0
Обсяг імпорту товарів, млн дол. США	1348,6	1011,5	1471,2
Обсяг експорту послуг, млн дол. США	128,0	188,9	321,9
Обсяг імпорту послуг, млн дол. США	39,5	20,9	32,9
Прямі іноземні інвестиції в економіку регіону, млн дол. США станом на 1 січня	363,7	334,2	290,5
Прямі інвестиції з регіону в економіці країн світу, млн дол. США станом на 1 січня	-	**	**
Івано-Франківська область			
Валовий регіональний продукт у факт. цінах, млн грн.	20446	45854	78443
Реальний валовий регіональний продукт, у цінах попереднього року, млн грн	18740,6	33132,6	72556,5
Обсяг експорту товарів, млн дол. США	507,6	373,0	911,4
Обсяг імпорту товарів, млн дол. США	652,0	294,5	831,8
Обсяг експорту послуг, млн дол. США	76,4	45,4	71,5
Обсяг імпорту послуг, млн дол. США	20,6	13,2	27,4
Прямі іноземні інвестиції в економіку регіону, млн дол. США станом на 1 січня	615,4	925,9	737,6
Прямі інвестиції з регіону в економіці країн світу, млн дол. США станом на 1 січня	**	**	**
Чернівецька область			
Валовий регіональний продукт у факт. цінах, млн грн.	9892	18506	33903
Реальний валовий регіональний продукт, у цінах попереднього року, млн грн	9066,9	13371,8	31358,9
Обсяг експорту товарів, млн дол. США	104,0	108,3	213,8
Обсяг імпорту товарів, млн дол. США	113,1	78,4	208,6
Обсяг експорту послуг, млн дол. США	13,6	20,5	47,3
Обсяг імпорту послуг, млн дол. США	0,8	1,8	4,5
Прямі іноземні інвестиції в економіку регіону, млн дол. США станом на 1 січня	61,8	68,6	49,1
Прямі інвестиції з регіону в економіці країн світу, млн дол. США станом на 1 січня	**	**	**

* складено за [1], ** – дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності інформації; «-» – явище не було

Відповідно, можемо говорити й про екзогенний вплив як детермінант екзогенності

монорозвитку систем локального рівня відповідних областей.

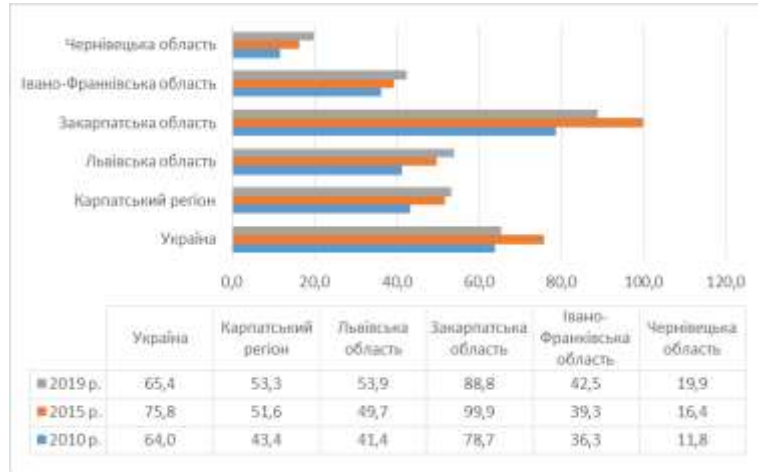


Рис. 1. Динаміка індикаторів відкритості економік областей Карпатського регіону
* побудовано на основі даних табл. 1

Отримані дані кількісно підтверджують значний вплив прикордонного розташування на інтенсивність залучення регіону до міжрегіонального співробітництва, яке дає змогу вирішити конкретні економічні та соціальні питання безпосередньо для прикордонних областей, зокрема поступово долати нижчий рівень соціально-економічного розвитку цих периферійних територій [3]. Таке положення є найбільш унікальним з числа інших прикордонних регіонів України та надає регіону низку гео економічних переваг у зовнішньоекономічній діяльності для прискореної інтеграції в європейські структури. Регіон є сприятливим «полігоном» для вкладання іноземних інвестицій, експортно-імпортних перевезень, туристських, культурних та інших зв'язків, для розвитку галузей, що орієнтуються на довізну сировину.

Насторожує той факт, що незважаючи на таку відкритість економік областей Карпатського регіону, вони є доволі імпортозалежні (рис. 2).

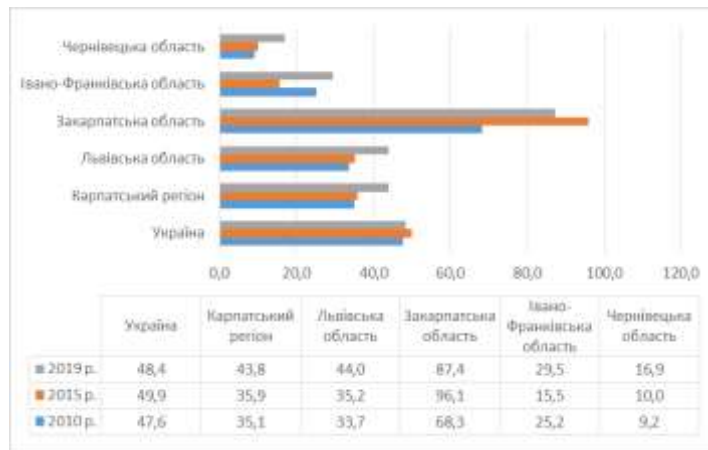


Рис. 2. Динаміка частки імпорту в обсязі споживання Карпатського регіону*

* побудовано на основі даних табл. 2

З поміж усіх областей найбільше вирізняється Закарпатська область, в якій частка імпорту в обсязі споживання зросла від 68,3% у 2010 р. до 87,4% у 2019 р., у той час як по Україні цей показник не перевищує 50%. Найменш імпортозалежною є економіка Чернівецької області: 9,2% у 2010 р. та 16,9% у 2019 р.

На екзогенність локальних моносистем суттєво впливає і те, що Карпатський регіон входить до складу Карпатського Єврорегіону, який є важливою транзитною ланкою на транс'європейському шляху «Схід-Захід», його називають західними «воротами» Української держави у Європейський союз. Через регіон проходять потужні нафто- і газопроводи, по яких значна частина експорту нафти і газу надходить в європейські країни, етиленопровід з Калуша в Угорщину, мережа енергосистеми «Мир». Розгалужена система трубопроводів прямо і опосередковано впливає на соціально-

економічний розвиток регіону. Плату за транзит нафти і газу можна розглядати як додаткове джерело доходів для місцевих бюджетів, що доцільно використовувати для розв'язання регіональних проблем. Слушним є питання відшкодування екологічних збитків, заподіяних природі регіону трубопроводами і ЛЕП. Через територію Львівської та Закарпатської областей пролягають залізниці, що зв'язують її з сусідніми країнами: Львів – Самбір – Ужгород – Чоп, Львів – Стрий, Мукачево – Чоп. Функціонує екстенсивний міжнародний транспортний вузол на україно-угорсько-словацькому кордоні: «Чоп – Захонь – Черна над Тисау». Автомагістралі: Самбір – Турка – Ужгород, Івано-Франківськ – Яблунецький перевал – Рахів, Стрий – Ворітський перевал – Мукачево, Долина – Вишівський перевал – Міжгір'я – Хуст. Пролягають два шляхи державного значення: магістральний – Київ - Чоп і регіональний – Мукачево – Рогатин, а з метою інтерконтинентального забезпечення транзитних вантажних перевезень у напрямку Європа-Азія діє міжнародних транспортний коридор №5 (Критський), який сполучає західно- і східноєвропейські автомобільні, залізничні та річкові національні мережі. В Україні функціонує 196 пунктів пропуску, з них 43 в межах Карпатського регіону (табл. 2.).

Таблиця 2

Пункти пропуску через державний кордон*

За категоріями поїздок		За видами транспортного сполучення						
		автомобільний	залізничний	пінохідний	повітряний	морський	річковий	Поромний
Україна								
Всього	196	100	36	3	26	20	10	2
Міжнародний	133	51	32	1	26	20	3	1
міждержавний	28	23	4	-	-	-	-	1
місцевий	35	26	-	2	-	-	7	-
Карпатський регіон								
Всього	43	24	14	1	4	-	-	-
Міжнародний	39	20	14	1	4	-	-	-
міждержавний	1	1	-	-	-	-	-	-
місцевий	3	3	-	-	-	-	-	-
Україно-польський кордон								
Всього	9	6	3	-	-	-	-	-
Міжнародний	9	6	3	-	-	-	-	-
міждержавний	-	-	-	-	-	-	-	-
місцевий	-	-	-	-	-	-	-	-
Українсько-словацький кордон								
Всього	5	2	2	1	-	-	-	-
Міжнародний	5	2	2	1	-	-	-	-
міждержавний	-	-	-	-	-	-	-	-
місцевий	-	-	-	-	-	-	-	-
Українсько-угорський кордон								
Всього	7	5	2	-	-	-	-	-
Міжнародний	7	5	2	-	-	-	-	-
міждержавний	-	-	-	-	-	-	-	-
місцевий	-	-	-	-	-	-	-	-
Українсько-румунський кордон								
Всього	7	3	4	-	-	-	-	-
Міжнародний	7	3	4	-	-	-	-	-
міждержавний	-	-	-	-	-	-	-	-
місцевий	-	-	-	-	-	-	-	-
Українсько-молдовський кордон								
Всього	11	8	3	-	-	-	-	-
Міжнародний	7	4	3	-	-	-	-	-
міждержавний	1	1	-	-	-	-	-	-
місцевий	3	3	-	-	-	-	-	-

* складено авторкою на основі [1]

Як видно, з табл. 2. автомобільних переходів більше, ніж залізничних, проте вони відіграють меншу роль у вантажно-пасажирських перевезеннях. Крім того, діють 4 повітряні міжнародні пункти пропуску для повітряного сполучення, розташовані в міжнародному аеропорту «Ужгород» (м. Ужгород, Закарпатська область), «Чернівці» (м. Чернівці, Чернівецька область); «Івано-Франківськ» (м. Івано-Франківськ, Івано-Франківська область), «Львів» (м. Львів, Львівська область). Наявність зазначених пунктів пропуску сприяє відвідуванню Карпатського регіону іноземними громадянами, зміцненню двосторонніх торговельно-економічних та соціально-гуманітарних відносин з країнами-сусідами. Державною програмою розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 рр., яка ухвалена Урядом України у 2016 р., передбачено здійснення заходів щодо відкриття міжнародних пунктів пропуску для автомобільного сполучення: «Уліч – Забрідь» на українсько-словацькому кордоні (Закарпатська область), «Лубня – Волосате» на українсько-польському кордоні (Закарпатська область); «Біла Криниця – Клімеуць» на українсько-

румунському кордоні (Чернівецька область) та «Шепіт – Ізвоареле-Сучевей» на українсько-румунському кордоні (Чернівецька область) [5].

Також планується внесення змін та доповнень до «Угоди між Урядом України та Урядом Словачкої Республіки про пункти пропуску через спільний державний кордон» стосовно запровадження пішохідного та велосипедного руху в пункті пропуску на українсько-словацькому кордоні «Ужгород – Вишне-Немецьке» [7]. Слід зазначити, що оригінальне геополітичне розташування Карпатського регіону на перехресті міжнародних транспортних, економічних, торговельних, культурних шляхів сприяє розвитку і подальшому поглибленню всебічного міждержавного співробітництва, відводить важливу роль регіону в інтеграції України в європейські структури, оскільки, відстані по авто- і залізничних шляхах від обласних центрів Карпатського регіону до столиць дев'яти європейських держав коротші за аналогічні відстані до Києва. Отже, є реальні можливості прискорити соціально-економічний розвиток регіону за рахунок трансформування господарського механізму спрямованого на більш ефективне використання природно-ресурсного потенціалу та функціонування соціально-виробничої інфраструктури, стимулювання залучення іноземних інвестицій, зокрема країн-сусідок. Отже, пункти пропуску такі, як Чоп та інші, формуються як моноцентри екзогенного типу з яскраво вираженою функцією міжнародної співпраці. Таким чином, географічне положення є фактором-детермінантом формування видів моносистем за джерелом їх розвитку. Як ми вже відзначили, їх може бути три види: ендегенні, екзогенні та відносно зрівноважені.

Ще одним таким детермінантом є природно-ресурсний потенціал. Територія Карпатського регіону, незважаючи на невелику територію, відзначається багатством і розмаїттям природно-ресурсного потенціалу. Він представлений усіма відомими видами ресурсів: земельними, мінеральними, рекреаційними, лісовими, водними (табл. 3.).

Таблиця 3

Забезпечення Карпатського регіону природно-ресурсним потенціалом, %*

Регіон	Ресурси					
	мінеральні	земельні	водні	лісові	фауністичні	природні рекреаційні
Карпатський регіон	9,5	30,7	26,5	14,7	0,1	18,5
Львівська область	22,5	29,2	22,7	11,1	0,2	14,3
Івано-Франківська область	7,5	24,1	33,3	17,6	0,1	17,4
Закарпатська область	3,0	19,4	31,5	17,4	0,1	28,6
Чернівецька область	5,2	50,0	18,3	12,6	0,2	13,7

* складено авторкою на основі [1]

Аналіз забезпечення Карпатського регіону ПРП (табл. 3.), засвідчує що він найкраще забезпечений земельними, водними та природно-рекреаційними ресурсами. Зазначимо, що освоєність ПРП Карпатського регіону можна визначити на основі обсягів використання природного капіталу. Для цього потрібно оцінити та проаналізувати безпосередні економічні ефекти від використання природних ресурсів Карпатського регіону за вартістю реалізованої продукції, робіт, послуг підприємств природоексплуатуючих видів економічної діяльності. Результати такої оцінки, проведеної на основі даних за 2019 р., відображені у табл. 4.

Таблиця 4

Використання ПРП Карпатського регіону за показниками реалізації продукції, робіт, послуг у 2019 р., тис грн*

Сфери економічної діяльності	Області				Карпатський регіон
	Закарпатська	Івано-Франківська	Львівська	Чернівецька	
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	282213,9	6182806	8859427,2	129740,0	15454187,1
Переробна промисловість	16492669,4	38819724,6	84764058,4	5850583,3	145927035,7
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	6763577,2	23728638,8	21648155,0	7409344,8	59549715,8
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	420065,7	541256,3	1900495,7	239545,8	3101363,5
Сільське, лісове та рибне господарство	2890870,7	9321486,5	22973439,0	125409075,9	160594872,1
Разом	26849397	78593912,2	140145575,3	139038289,8	384627174,2

* складено авторкою на основі [1]

Дані табл. 4. вказують на те, що в Карпатському регіоні найбільш освоєними є земельні та лісові ресурси. Загалом наявність ресурсної бази виступає детермінантом ендегенного розвитку. Але, часто саме такі ресурси і приваблюють іноземних інвесторів, визначаючи екзогенність розвитку моносистем.

Загальні висновки. В статті охарактеризовано географічне положення Карпатського регіону з позицій оцінки його як ресурсу здатного активізувати внутрішні (ендогенні) та зовнішні (екзогенні) тригери. Здійснено аналіз динаміки коефіцієнту відкритості економіки областей Карпатського регіону України та їх рівень імпортозалежності на основі динамічних статистичних показників. Даний аналіз показав значний вплив прикордонного розташування на інтенсивність залучення регіону до міжрегіонального співробітництва, яке дає змогу вирішити конкретні економічні та соціальні питання безпосередньо для прикордонних областей. На екзогенність локальних моносистем суттєво впливає і те, що Карпатський регіон входить до складу Карпатського Євро регіону, який є важливою транзитною ланкою на транс'європейському шляху «Схід-Захід». Проте, незважаючи на таку відкритість економік областей Карпатського регіону, вони є доволі імпортозалежні.

Аналіз забезпечення Карпатського регіону природно-ресурсним потенціалом, засвідчує що регіон найкращі показники забезпеченості земельними, водними та природно-рекреаційними ресурсами, а най найбільш освоєними з них є земельні та лісові. Слід наголосити, що наявність ресурсної бази виступає детермінантом ендегенного розвитку регіону і зазвичай вона і приваблює іноземних інвесторів, визначаючи екзогенність розвитку територіальних моносистем різного ієрархічного рівня.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджена наказом Мінекономіки України №60 від 02.03.2007 р. URL: me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id.
3. Міжнародні фінанси: підручник / О. І. Рогач, А. С. Філіпенко, Т. С. Шемет, Н. Д. Амалян, С. Я. Боринець; за ред. О. І. Рогача. Київ: Либідь, 2003. 784 с. 266
4. Неমেць Л. М., Сільченко Ю. Ю., Вірченко П. А. Економічна і соціальна географія України. Навчальний посібник. Харків, 2014. 265 с.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2000 р. № 521 «Основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст». Офіційний вісник України. 2000. № 12. С. 112-119.
6. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. Львів: Світ, 1993. 237 с.
7. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про пункти пропуску через спільний державний кордон від 21.02.1996 р. (зі змінами від 06.02.2015 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703_063
8. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2001. 744 с.
9. Doing Business 2017: An Opportunity for All / World Bank Group // Flagship Report. Washington: WBG, 2016. 356 p.

References:

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Metodyka rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy, zatverdzhena nakazom Minekonomiky Ukrainy №60 vid 02.03.2007 r. URL: me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id. 264
3. Mizhnarodni finansy: pidruchnyk / O. I. Rohach, A. S. Filipenko, T. S. Shemet, N. D. Amalian, S. Ya. Borynets; za red. O. I. Rohacha. Kyiv: Lybid, 2003. 784 s. 266
4. Niemets L. M., Silchenko Yu. Yu., Virchenko P. A. Ekonomichna i sotsialna heohrafiia Ukrainy. Navchalnyi posibnyk. Kharkiv, 2014. 265 s.
5. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 bereznia 2000 r. № 521 «Osnovni napriamy zabezpechennia kompleksnoho rozvytku malykh monofunktionalnykh mist». Ofitsiyniy visnyk Ukrainy. 2000. № 12. S. 112-119. 384
6. Rudenko V.P. Heohrafiia pryrodno-resursnoho potentsialu Ukrainy. Lviv: Svit, 1993. 237 s.
7. Uhoda mizh Uriadom Ukrainy ta Uriadom Slovatskoi Respubliki pro punkty propusku cherez spilnyi derzhavnyi kordon vid 21.02.1996 r. (zi zminamy vid 06.02.2015 r.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703_063
8. Shablii O.I. Suspilna heohrafiia: teoriia, istoriia, ukrainoznavchi studii. Lviv : LNU im. I.Franka, 2001. 744 s.

Надійшла до редколегії 21.07.2022
Прийнята до друку 12.08.2022